

BÁNYAI ÉVA

Kulturális és textuális átjárások magyar és román prózaszövegekben I.

METOPOLISZ: EGY KORTÁRS ROMÁN SINISTRA

A hosszú távúra tervezett, nagy ívű projektnek, amely a magyar és román prózaszövegekben fellelhető kulturális és textuális átjárásokat teszi kutatási célponttá, jelen tanulmány az első, bevezető állomása. Kiemelt szempont e két szomszédos kultúra irodalmi produktumait mindkét (olvasó) fél számára elérhetővé, értelmezhetővé tenni, hogy a fordítások – amelyek egyben kulturális fordítások is – révén hozzáférhetővé válják a különböző kultúrák határán, a kultúraköziségben, a közöttség terében megkonstruálódott regények szövegösszejárásának, érthetővé válják a különböző prózai művekben a másság/idegenség tapasztalatát, a köztes tér-képzet és a határidentitás dominanciáját.

Amennyiben az egyre divatosabbá vált alkalmazott hálózatelméletek felől közelítenénk meg a román-magyar irodalmi átjárások témakörét, mindenekelőtt egy kiemelkedő kortárs román prózaíró, Filip Florian kellene megtennem potenciális csomópontnak, ugyanis ő írt fülszöveget mindkét fordításban megjelenő alapmű számára: Ștefan Bănuțescu magyarul megjelent *A Milliomos könyve*¹ című regényéhez, illetve a románul (újra)kiadott Bodor-opushoz, a *Zona Sinistra*-hoz.² Tarthatnánk ugyan véletlennek is ezt az egybeesést, de ha elolvassuk Filip Florian (évek óta magyarul is megjelenő) regényeit, akkor érthetővé válik, miért magasztalja értő olvasóként mindkét regényt.

A Milliomos könyve egyik recenzense is szóvá teszi,³ hogy Ștefan Bănuțescu szépírói indulása egybe esett egyes irodalomtörténészek által a romániai magyar írók közül a „második Forrás nemzedék” kategóriájába soroltak pályakezdésével.⁴ Az amúgy Bodor Ádámnál pontosan tíz évvel idősebb Bănuțescu első novelláskötete akkor jelent meg a hatvanas évek közepén, amikor Bodor is elkezdett publikálni. A díjakat is közel egy időben kapták, Bănuțescu 1977-ben, a tárgyalt regényért kiérdemelte a romániai Írószövetség nagydíját,⁵ 25 évvel később egy, a legjobb román regény megnevezésére irányuló, az *Observatorul Cultural* folyóirat által kezdeményezett irodalmi ankét során pedig e könyv bekerült az első tíz közé (kilence-

¹ Ștefan Bănuțescu, *A Milliomos könyve*, ford. Demény Péter, Csikszereda, Bookart, 2011. A zárójelben levő oldalszámok erre a kiadásra vonatkoznak.

² Ádám Bodor, *Zona Sinistra. Capitoalele unui roman*, ford. Marius Tabacu, București, Humanitas, 2010.

³ Lásd: Pál-Lukács Zsófia, *Bizánci tündérvjáték*, Helikon (Kolozsvár), 2012/24. http://www.helikon.ro/index.php?m_r=3206 [2015. 05. 28.]

⁴ A kategorizálással ugyan nem értek feltétlenül egyet, pontosan Bodor Ádám esetében, akinek írói pályakezdése (is) felülír mindenféle kategorizáló egyértelműsítést.

⁵ Bodor Ádám is akkortájt nyerte el frissen megjelent köteteiért nem csak az alternatív Pezsgő-díjat, hanem az Írószövetségi díjakat is.

dikként). A *Sinistra körzet* sikereit most nem emelem ki, a magyar irodalomolvasók számára megkerülhetetlenné vált az 1992-es megjelenése óta. Úgy vélem, mégsem e biográfiai adatok kötik össze e két szerzőt, hanem és főként a térkonstrukciók, amelyek és ahogyan megformálódnak, megképződnek az írásaikban.

Ștefan Bănuțescu eredetileg tetralógiának szánt művének első „darabja” (utólag értelmezve) a címében is hordozza a töredékességet, az 1977-ben megjelent első kiadás címlapján⁶ még a grandiózus terv megkérdőjelezhetetlen: kiemelten szedett a *Cartea Milionarului* (*A Milliomos Könyve*), alatta az ígéretes római egyes szám, majd következik az első rész: *Cartea de la Metopolis* (*Metopolisz könyve*). Ennél fogva a könyvet magyarra átültető Demény Péter bár első olvasatra önkényesen járt el,⁷ hogy az összefoglaló címet adta a végül torzóban maradt terv egyetlen darabjának,⁸ a román olvasók *Metopolisz könyve*ként tartják számon, a világ könyveként, amely a Könyv maga, egy finom iróniával átszótt bizánci agónia, egy alkonyi világ vagy a világ alkonyának a konstrukciója. Noha befejezetlen marad – tehát nem teljesült a szerzőnek a tetralógia létrehozására irányuló törekvése –, töredékében – a magyarra fordított címben – a teljesség létrehozásának a kudarcát is magában foglalja, a világgépzés töredékességét és az egységes világkép hiányát.

Metopolisz egy fiktív, de a Bodor-regényekhez hasonlóan referencializálható tér, a Balkán torka, történelem és mitológia találkozása, mindez egy ismerős-ismeretlen közeg lenyomatában. Ez a geokulturális-antropológiai, a köztesség meghatározottságában érvényes médium erős jelzéseket, nyomokat ad ahhoz, hogy a mítoszok, mesék, legendák hálózatából, a megnevezés viszonyaiból létrehozható térképzet konstruálódjon. A többrétegű regény cselekményének összefoglalása lehetetlen vállalkozás: laza, egy kiemelt helyhez/térhez kötődő beágyazott történetek, „morzsányi mozaikok” halmaza *A Milliomos könyve*, amelyet a magam részéről az eredetihez híven *Metopolisz könyvének* neveznék, ugyanis sokkal inkább a tér a főszereplő, mint a magyar címben kiemelt Milliomos, aki a regény egyik legkiemelkedőbb elbeszélője. Többszörösen összetett ugyanis a narráció, a Milliomos köztudottan könyvet ír, amelyet a köz is formál és épít, rajta kívül két beemelt narrátor, Maroszin tábornok és a Földmérő megjegyzéseiből, olykor egymásnak ellentmondó, mégis egymást kiegészítő, erősítő történeteiből, elbeszéléseiből építi meg a szövegterét az író-elbeszélő, a krónikás Milliomos, aki némileg szereplője is a történeteknek, de a regénykezdeti epizódon kívül jórészt olykor ironikus, rezignált, eltávolító, de mégis bennefoglalt résztvevőként közvetíti a vele, de leginkább a körülötte történeteket, valamint a sok évvel azelőtti történeteket. Kiemelem az emlékezet szöveg- és tér-formáló szerepét: emlékezés és felejtés dichotómiájában képződnek meg ezek a történetek, a kommunikatív emlékezet rögzüléseit, a szájról-szájra, apáról fiúra, anyáról leányra hagyományozódó, több változáson átesett, variált és az emlékezetben átírt kollektív- és privátnarratívák lenyomatait olvassuk, a kommunikatív emlékezetnek a textuálisba átforduló elbeszéléseit.⁹

⁶ Az eredeti kiadás: Ștefan Bănuțescu, *Cartea Milionarului. I. Cartea de la Metopolis*, București, Editura Eminescu, 1977.

⁷ Lásd Pál-Lukács Zsófia, *i. m.*

⁸ A további részek jórészt tervben maradtak, a tervezett kötetekből csak néhány elbeszélés jelent meg a nyolcvanas években különböző folyóiratokban, jóval Bănuțescu 1998-ban bekövetkezett halála előtt.

⁹ Vö.: Ian Assmann, *A kulturális emlékezet*, Budapest, Atlantisz, 1999.

Noha a Duna folyamnév csak egyszer (a regény vége felé) szerepel a regényben (és nincs kizárva, hogy véletlenül íródott le, mert addig következetesen csak „a nagy folyóként” vagy „folyamként” említődött¹⁰), sejthető, hogy a jelzett, mindent meghatározó, időnként szétváló és újraegyesülő folyam viszonyterében térképezhető fel Dikomészia, amelynek főbb városai Mávrokordátosz és Metopolisz települések, valamint a folyó által határolt szigetek: A Lovak Szigete, A Gyapjú Vára, a Hentesek Szigete. Északra Mármácia, keletre – az első valós topónimaként – Dobrudza és a tenger, délre valahol a görögök, törökök, északnyugatra a Kárpátok, nyugatra Bukarest, majd Bécs, Párizs, Stockholm „határolja”, ahova nem ér el a csípős Crivăţ szele, csak Dikomészia terét szabdalja ezer felé.

A fiktív tér, Dikomészia tehát ugyanúgy fellelhető a valós térképeken, mint a Bodor, és az általam „posztbodoriánus áramlatokba” sorolható prózaírók – Láng Zsolt, Vida Gábor, Dragomán György, Papp Sándor Zsigmond – szövegeiben fellelhető terek. Írásaik kulturális átjárások szövevényei, s miként az ő esetükben is, a Bănulescu-regényben is működik a viszonylagosító prózapoétikai technika: referencializálható, dekódolható, lefordítható elemek kerülnek a prózaszövegbe, hogy aztán azoktól jól felismerhetően eltávolodjanak, relativizálva, olykor elbogatellizálva forrásaikat. A felbukkanó földrajzi nevek minden esetben olyan névtérképeket eredményeznek, amelyek referencializálhatóvá teszik olvasatukat, ám ugyanakkor e szövegek kiemelten hangsúlyozzák irodalmi medialitásukat, nyelvben teremtettségüket.

Dikomészia tere tehát a dél-kelet-romániai Ialomița és Călărași megyékből,¹¹ pontosabban a régió kulturális földrajzi szövevényeiből képződik meg, ahol a Duna időnként több (de legalább két) ágra oszlik és még a delta előtt létrehoz egy különleges, mágikus árteret. Ebben a különleges árterben a paradoxonok világa konstruálódik,¹² a regény egyben a könyv és az írás története is, folyamatában képződik a prózavilág a térképzéssel, időtlenítéssel, mitikus-mágikus, bizánci szereplőkkel. A könyv a világ lenyomata, vízjel – annál is inkább, mert minden a víz általi meghatározottságban érvényes. Az alig megnevezett folyam árterületében, a víz viszonyában egy önmagától elidegenedő, elkülönülő tér kerül elő: nemcsak a víz, hanem a szöveg is árad, magával ragad a hordalékaival, a kiapadhatatlan történetekkel. Az epikai ismeretek is ekképp alakulnak: elfolynak, szétfolynak, mint a víz: nincs szilárd, megfogható ismeret, tudás, az episztemológiai funkció is cseppfolyóssá válik.

A tér több szinten és állandóan változik, újraíródik a tér-kép a körülmények és viszonyok szubjektív vonzatában. Metopolisz történelmi meghatározottsága is kétséges: „(A legenda szerint a metopoliszi dombok között valamikor volt egy antik görög város, amely előbb rómaivá, aztán bizáncivá változott, míg végül elsöpörte az ottomán invázió. [...])” (31.) Az ókori romokra épülő bizánci tér, a „végsőkig kifinomult bizánci szellem” (320.) határozza meg a tér szellemét, viszonyait, egyhelyütt megjelenik az „elbizánckodás” (329.) mint képzett szó, amely magában foglalja e paradox világ minden attribútumát. „Bizáncban sok mindennek két arca volt, s ez a kettő gyakran meghazudtolta egymást.” (215.) A tér képezi a viszonyokat és a viszonyok teresülnek: „Mennyi komplikáció és labirintusra emlékeztető szövevény mindkét részről – mindez a szellemileg és jellemileg sikamlós emberek világába visz, ahol a mesterséges dolgoknak nagyobb az értéke és jobban örülnek nekik, mint a valóságnak.” (322–323.)

¹⁰ Maga a fordító, Demény Péter is úgy nyilatkozik, hogy a megnevezetlen folyam, noha ő is lefordította.

¹¹ Vö.: Ion Simuț, *Crepusulul bizantin, România Literară*, 2006/1, 11–17.

¹² Erről részletesebben lásd: Serestély Zalán, *Paradoxonok könyve, Tiszatáj*, 2013/12, 111–114.

A krónikás Milliomos hat kilométer távolságra lakik Metopolisztól, ahova úri jókedvében egy – a Bodor-történetek (állandó) attribútumaként is ismert – keskenyvasúti hajtánnyal szokott „aláereszkedni”. Egy márványból épült házban él egyedül, s a márvány e fiktív település fiktív, rejtett kincse, amely valahol a föld ereiben bujkál. A Milliomos – noha azt feltételeznék róla, hogy mindent tud, ugyanis a gúnynevét azért kapta, mert millió sorsok tudója, birtokosa és megírója – nem uralja a teret, még tekintetével sem. „Most is megújult kíváncsisággal néztem, de egyben visszafogott félelemmel is, nehogy egy napon lenyeljen az a boldogtalan házakból és utcákból álló keverék. A szűk és kusza utcák pántlikája a házak mögött futott bogra, mintha ki tudja, milyen égi spirál felé törekedtek volna elgyötört gerincükkel, de nem másért facsarodtak így, mint csakis azért, hogy abszurd módon egytől egyig a folyamba vessék magukat, aztán meg más irányból visszatérjenek a helység dombjainak kopár csúcsai és völgyei közé. Valami finom por lebegett Metopolisz fölött.” (42.) E finom por is a fiktív, keresett márvány pora lenne, de többnyire csak az esőt ritkán látó, kiszáradó, meddő, száraz szelek által hordozott kietlenség jellemzi a tájat, az önmagába forduló tér, a kipusztulás, kietlenedés nyomai, ahol a metopoliszi sorsok térképe is megrajzolható: „Ezek a sorsok ott lenn kavarnak folyamatosan, a meddő dombok amfiteátrumában”. (45.)

S miközben a Milliomos épp „egy-az-egyben” térképet akar készíteni Metopoliszról, a „morzszányi mozaikokból”, konkrét deterritorializáció részesei vagyunk: megindul a föld, a narrátor szeme láttára csúszik le az alatta levő szikláról, ami vélhetően a keresett márványt rejtí magában. A feltételezett kincs szétbomlasztja a várost, „ha egyszer a metopolisziak kibányásznák a kincset maguk alól, a lelőhely visszafordíthatatlanul önnön tömegsírjukká válna.” (49.)

Változatok végnapokra az alcíme Bodor Ádám *Verhovina madarai* címmel megjelent regényének,¹³ s e szókapcsolatot bátran kölcsönözhetnénk a Bănulescu-regény alcíméül is. A Metopolisz-regény esetében is mozaik-darabokból összefűzött szövegek temporalitása válik meghatározóvá a végnapok koordináta-rendszerében, amelynek változatai miatt viszonylagossá válik az időszerkezet (is). Metopolisz – mint Verhovina és *Az érsek látogatásabeli Bogdanski Dolina* – a váltás és változás határán lebeg. Verhovina a nem ismert, de érzett, sejtett átmenet, fordulat határán van, „állítólag” az egész völgyet egy Haraklán Bazil nevű gazdag idegen vette meg, Metopoliszt pedig szintén mindenféle társaságok keresik fel (pl. „Telekjobbítás és Szelektív Talajkultúrák Társasága” vagy „Interbalkáni Régészeti Ásatások Társasága” stb.), mindegyiknek állandó tagja egy W. W. Bazacopol nevű ragyás arcú, oroszlánfejű ember, és cimborája, Emil Harats Lăscăreanu, hogy kiaknázzák a föld alatt rejlő kincseit. Klara Burszen verhovinai kisasszony is megjegyzi: „nem kizárt, valakik megalkudtak a fejünk fölött. Itt lakunk ugyan, de a föld alattunk már rég nem a mienk”,¹⁴ Metopoliszban pedig konkrétan évüzerkedés zajlik: a jórészt már csak öregasszonyok által lakott területeket lassan felvásárolják az évüzerkedés: megállapodásokat kötnek a tulajdonosokkal utolsó éveikre, lényegében megveszik az időt, a hátralevő éveiket, s ezzel a földet a ház körül és alól.¹⁵ A ki-

¹³ Bodor Ádám, *Verhovina madarai. Változatok végnapokra*, Budapest, Magvető, 2011.

¹⁴ Bodor, *Verhovina*, 81.

¹⁵ „Az öregasszonyok »feladják magukat«, vagyis azt a keveset, amijük van, törvényes iratok alapján eladják, de a megegyezés értelmében megkapják azt az árat, amelyet a bizonyos számú év bizonyos számú hónapjára osztanak le, annyi évre, amennyiből azt remélik, hogy annyit még élnek, vagy inkább amennyit a kereskedő akarja, hogy reméljenek.” (164.)

pusztultságban eltörölődtek az utcák, eltűntek a kerítések és a falak, ugyanakkor a föld színe alatt, az állandó robbantások következtében egy másik térréteg képződik meg, egy alvilág, amelyet benépesítenek a Glád Tábornok által vezetett utcagyerekek, a „Világ Bűnei”, akik egy teljesen új világot fedeznek fel a föld alatt.

A deterritorializáció helyett (vagy mellett) érdemesnek tartom bevezetni a szubterritorializáció fogalmát is: itt már nem a Deleuze–Guattari féle territorializálás, deterritorializálás, reterritorializálás – rögzülés, elmozdulás, újrarögzülés folyamata játszódik le, hanem szubverzív módon kerül ki a föld, a terep az azt benépesítő egyedek alól.¹⁶ Egy kicsit erőltetett ezen szövegtetek vizsgálatánál „benépesítésről” beszélni, ugyanis ennek pont a fordítottja: a kinépesítés, megszüntetés, eltávolítás folyamata zajlik: Jablonska Poljana és Metopolisz (tér)ideje lejárt. Az időre vonatkoztatott bizonytalanság, a történetek kronológiájának szándékos felbomlasztása összefügg az időérzékelők habitusával is. A verhovinai „lakosok” mentális horizontját egy *valaki*, vagy *valaki más* eljövetele iránti vágy határozza meg: „Várjuk, hátha jön valaki. [...] Vagy valaki más. Hátha jön valaki, és megmondja, mi végre vagyunk itt. Vagy nem jön ide többet senki. [...] Igazából csak az idő múlását várjuk.”¹⁷ – s ez érvényes a Metopolisziak világára is, bár lehet, hogy ez utóbbi esetben konkrétabb a végvárás, mint Verhovinán. Ott a madarak tűntek el, itt a fák indulnak el a végnapok kezdetén.

A Bănulescu-regény jelen ideje vélhetően a két világháború közötti időszakra esik, az elbeszélte történetek a 20. század eleji, korabeli Romániát konstruálják meg, időnként leíródik egy-két évszám, megemlítődik néhány beazonosítható történelmi esemény, de vélhetően a viszonylagosító prózapoétikai technika érvényesítéséért. A legbiztosabb és többször említett időkoordináta, hogy Maroszin Tábornok – aki egyébként Metopolisz kvázi-ura, s akit paradox módon a rokonai tartanak fogva – négy évvel Fülöp-Lăscăreanu-a-Megalázott halála után meséli a történeteit. De azt senki nem tudja, hogy a jelzett teológus, híres bizantinológus mikor (és biztosan) meghalt-e, mert a róla szóló történetek (is) mitikus távlatokba vesznek. Miként a Bodor-regényekben is csak hozzávetőleges információk szerint képződik meg az időstruktúra, a hó állapota vagy Mustafa Mukkerman Sinistrán való átutazása a legpontosabb temporális jelző.

A regényben előforduló nevek – a Bodor és posztbodorok névhálójához hasonlóan – névtérképet hoznak létre, általuk is megképződik a sok kultúrájú, közötteiségében kiteljesedő balkáni világ. Ugyanakkor meghatározó a szereplők számára a név hatalma: Dikomésziában mindenkinek – a mítoszok és mesék hőseihez hasonlóan – állandó, kapott gúnyneve van, amely meghatározza, kijelöli és tereli viselője sorsát. Egyedül Emil Harats Lăscăreanu a kivétel: ő saját maga választhatja meg a nevét, amelyet szándékosan megkülönböztetőnek szán a sok „escu”-ban és „eanu”-ban végződő névvel szemben. „Nemcsak az irodalomban számít rendkívüli módon egy regény, egy novella vagy egy színdarab szereplőinek a neve. Az életben, ahol a dolgok és az emberek annyira előreláthatatlanok, hogy már a végső rútság határán is túl kerülnek, miért ne lennél megfontolt, és miért ne lopnál be már magába a nevedbe is egy másoknak szóló jelzést arról, hogy te nem vagy akárki, te kiválasztott vagy, a te sorsod kivételes? Az igazat megvallva az emberek általában fatalisták, ami a nevüket illeti (talán a zsidókat meg az álnéven alkotókat kivéve): végig azt viselik, amit a családtól kaptak, és soha

¹⁶ Ezt erősíti – más irányból – a föld alapanyagában levő vizek és gázok mozgása is.

¹⁷ Bodor, *Verhovina*, 215.

nem változtatják meg.” (247.) – avat bele az elbeszélő Harats ezen végzet elleni tiltakozó, a nevének kiváltságára vonatkozó gesztusába.

A Bodor–Láng–Vida–Papp-féle névtérkép „kvázi-őseként” képződik meg a dikomésziái névkonglomerátum, a köztesség, kulturális kevertség mutatói: Vörös Kanca, Fibula Szerafisz, Guldena, I. Elveszett Konstantin, Leonida Reichenbach, Hulla Bandi, Sanyarú Élet pópa, Polider szabó, Gaulea, Csujogó, Doboly, Dänilä, Letca, Samulin, Naftalin, Bogumil-Komnéna Kúna, Iceberga, hogy csak néhányat említsek, s ezek közül a Milliomos „az egyetlen nem undorító csúfnév. A többi egytől egyig durva sértés, a metopolisziak ősrégi hagyománya, hogy gonosz csúfnéveket adjanak, az emberek élnek, úgy járnak-kelnek, és csúfnévvel vannak megbélyegezve. Noked, idegen, azt tanácsolom, azon légy már az első napoktól, hogy minél kevésbé ronda csúfnévet kapjál, mondjuk *Fogatlan Kerék* vagy *Hideg Kerék*, különben, ha itt maradsz, és egy rosszabbat aggatnak rád, arra leszel kárhozva, hogy tízszer olyan rosszul ítéljenek meg és gúnyoljanak, mint amilyen a csúfnéved.” (13–14. Kiemelés az eredetiben.) – mondja az elbeszélő „az idegennek, aki keréssel érkezett”.

A regény-, illetve fejezetkezdet minden esetben meghatározó: „Egy tavaszi napon érkeztem kerékpáron a Baba Rotunda-hágóra, onnan pillantottam meg először azokat a kevély ormokat, amelyek tövében később szinte elfelejtettem addigi életemet.”¹⁸ Ez a *Sinistra körzet* egyik legfontosabb, a „névadó” fejezetének nyitómondata, amelyben Andrej Bodor – a Bodor-szövegek örökös idegenjeinek egyikeként – megérkezik Dobrin Citybe. Ehhez képest így kezdődik a *Metopolisz*: „Egy júliusi napon, dél körül, egy száraz és magas ember érkezett Metopoliszba. Vörös nadrágot viselt, gallér nélküli sötét ingén rombuszmintázat; hosszú nyaka volt, apró fején borzas, szőke haj lobogott, kifakult sapkájának ellenzőjét a szemébe húzta. Szekérkereket gurított maga előtt, úgy közlekedett az országúton.” (11.) Ez az ironikus sorskerékű világ(le)képező mozgókép határozza meg a szöveg alaphangulatát, a térvizonyok konstrukcióját. Később több szöveghelyen is előfordul „az idegen, aki keréssel érkezett”, bár e szereplő a helyiektől kapott tábornoki ruhájának köszönhetően Glád Tábornok a történet folyamán – miként a tér is, amely állandó változásnak van kitéve – komoly státusváltásokon megy keresztül.

Nemcsak a szereplők, de a tér is a hozzá fűződő, mitikus távlatokba vesző történetek alapján kapnak nevet, a folyamnak egy része azért lett A Német Lába, mert Iceberga, a Jég-hegy nevű italmérő nő, az Örmény Bodegájának az ideiglenes kocsmárosa ott dobta a vízbe egy német volt katona falábát. „Mert a történelem utáni vágy mindig azt jelenti, hogy nagy, világmegváltó eszméktől sűrű a levegő, a népek azt kezdték hinni, hogy a névnek a nemzeti háborúk emlékezetéhez van köze.” (32.) – pontosít az elbeszélő, később meg az intézményes névadás történelmi beágyazottságát ironizálja,¹⁹ amely óhatatlanul eszünkbe juttatja az *Érseki* Február huszonkettedike sort és a Szent Akadémikusok utcáját.²⁰

¹⁸ Bodor Ádám, *Sinistra körzet. Egy regény fejezetei*, Budapest, Magvető, 1992, 16.

¹⁹ „1900 körül valami általános sietséget tapasztalhatott az ember, hogy megváltozzék a helységek neve, és az intézményeket dagályosan nevezzék el, hogy mindegyiket a nemzeti történelem eseményéhez kössék, még akkor is, ha az illető helységeknek és az újrakeresztelt intézményeknek enyhén szólva nem volt közvetlen kapcsolatuk azokkal a történelmi eseményekkel, amelyeket újonnan kapott nevükkel megidéztek.” (61.)

²⁰ Bodor Ádám, *Az érsek látogatása*, Budapest, Magvető, 1999, 40.

A köztesség, a kulturális kevertség, a bábeli nyelvzavar természetesnek hat²¹ ezen örökös karneváli hangulatot árasztó térben: a metopoliszi ünnepeken „a görögök románul beszélnek majd, az olaszok oroszul, a törökök bolgárul, a szerbek németül, s a románok mindenkinek tolmácsolnak majd, a nyelvek összezavarodnak, és már nem lesz mit tenni, úgy-hogy mindenki mindenkit összecsókol, mindenki mindenkit megölel, koccintanak, hogy kibéküljenek, és hogy a mulatság ne érjen véget, hanem zökkenőmentesen folytatódjék”. (220.) Ugyanakkor – paradox módon – minden esetben megnyilvánul az idegenségérzet, amikor valaki kívülről érkezik, gyanakvóan, nyugtalanul méregetik, mint Polider, a mágikus szabó, aki nem szereti a mávrokordátosziakat, „valósággal undorodik ettől a várostól, senki nem tudja, miért, talán azért, mert ő szabómester, még sosem volt ott és azokról a helyekről, ahol még nem járt, azt szokta mondani: »nem láttam, nem ismerem, nem lehet az jó hely.«” (144.) Az idegen, az örökös migráns veszélyezteti a belső világrendet, ezért mindent és mindenkit, aki kívülről érkezik, gyanakvással, bizalmatlanul fogadnak. A dikomésziaik életelve: hagyják őket békén, s ha mégis válaszolniuk kell egy-egy felvetésre, az első válaszuk: „És akkor mi van?”, a második: „Hülye vagy.” (113.)

De valamilyen nézőpontból mindenki idegen, a saját idegensége válik meghatározóvá, egyfajta önkolonizáció zajlik a folyamatos máshoz, a Másikhoz való méregetésben és megmértetésben. A határok, ha mégoly szigorúan kijelöltek is, folyamatos mozgásban, elmozdulásban vannak, ezért az identitás is határidentitássá válik. „Nemzeti határidentitássá” is, az ön(identitását)kereső románság reprezentációjává, a humor és (ön)íronia attribútumaival, amely nemcsak a párbeszédekben és a frivol megjegyzésekben, hanem az elbeszélői perspektívában is megmutatkozik, folyamatos reflexiókkal tarkítva jelzi véleményét e világról, az írásról és olvasásról és saját magáról, könyvet alkotva egy ismerős-ismeretlen világról, amely mágikus, ugyanakkor elidegenítő effektusokkal működik.

Tehát amikor a kortárs magyar prózában megjelenő, olykor mágikus realizmusként aposztrofált jelenség eredetét próbáljuk meghatározni, akkor érdemesnek tartom újraolvasni – a sokat citált dél-amerikai szerzők művei mellett – a szűkebb környékünkbeli irodalmi remekműveket, például a román próza remekeit, amelyek más – görög, ószláv, bizánci hagyományokat követnek, ahogyan azt Láng Zsolt is kiemeli: „Amikor a román írók például a lovagregényt imitálják, akkor nem a francia eredetihez nyúlnak, hanem annak a velenceiek révén a görögökhöz került változatához, és abban már számukra is érthető, tiszta mese van (Alecsandri vagy Anton Pann *Erektokritosza*); amikor a történelmi regényt veszik át, a bizánci-ószláv krónikák eljárásait alkalmazzák, némelykor a hozzájuk tapadt providencialista eseménymagyarázatokkal; részletekben elmélyedő írásmódot követnek, metaforákkal, mitológiai utalásokkal, szónoki sablonokkal rakják ki a mozaikszerű szerkezetet.”²² Azt a Láng Zsoltot idéztem, aki egyébként nem csak a *Bestiárium Transylvaniae* című sorozatának II-III. kötetében, *A tűz és víz állataiban*²³ adja példáját a fenti eljárásmodnak, hanem ő Bănulescu magyar Metopolisz-fordításának a szerkesztője is.

²¹ „Végső soron balkáninak és népek közöttinek lenni egyaránt természetes állapot mindenki számára, aki Metopoliszban, a Gyapjú Várában, Mávrokordátosz városában vagy Dikomésziában lézeng.” (55.) – jegyzi meg a narrátor.

²² Láng Zsolt, „A romániai magyar irodalom története”, *Látó*, 1998/10, 19-20.

²³ Láng Zsolt, *Bestiárium Transylvaniae. A tűz és a víz állatai*, Pécs, Jelenkor, 2003.